

HATIRLADIKLARIM

Atila ÖZGÜÇ^{1*}

¹Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi, İstanbul

İstanbul Üniversitesinde ışıküre ve renkküre gözlemlerine 1963 yılında başladım. O zamanlar adı Astronomi Enstitüsü olan bu birimde günümüzde kullanılan gökdürbünü ve arkasına takılmış Lyot polarizan filtresi ile renkküre gözlemleri yapılırdı. Filtre, türünün ilk örneklerinden olduğu için çalıştırılması oldukça zordu. 44 dereceye kadar ısıtılması için kullanılan aparey özellikle soğuk kış aylarında zorlukla çalıştırılır, bu yüzden de güneşin görülebildiği kısa süreli açıklıklarda gözlem yapma ve fotoğraf çekme şansımız azalırdı. Daha sonra 1965 Kasım ayında çalışmaya başladığım Kandilli Rasathanesine gelince yeni alınmış bir polarizan hidrojen alfa filtresi görünce çok heyecanlanmıştım. B. Halle marka filtre daha önce gözlem yaptığım filtreye hiç benzemiyordu. Arkasına takılan Leica fotoğraf makinası da son modeldi. Bu yenilikler bende gözlem yapma isteğini arttırmıştı. O tarihten sonra da 2000' li yılların başına kadar gözlem yapma zevkini sürdürdüm.

1970 yılı yazında Kandilli Rasathanesine yeni gözlem araçları geldi. Düşey selosta (Coelostat) denilen bu araç Rasathane arazisinin doğu kenarına yapılan 15 metre yükseklikteki o zamanki adıyla "Fatin Hoca" güneş kulesine monte edildi. Bu araçlarla birlikte yeni bir hidrojen-alfa filtresi de bu güneş kulesine takıldı. Daha öncekilerden çok daha dar bir band geçirgenliği olan bu filtre yerine takılır takılmaz hemen gözümü dayayıp güneşi seyretmeye başlamıştım. Filtreyi ve diğer gözlem araçlarını monte etmeye gelen alman mühendis ve teknisyen benim oradan çekilip işlerini devam ettirmek istemelerine rağmen benim gözleme devam etmem nedeniyle müdürlüğe şikayet etmişler ve işimize mani oluyor diye yakınmışlar. Bunları, beni telefonla arayıp hafif yollu sitem eden, zamanın rasathane müdüründen sonradan öğrendim.

Gözlemlediğim ilk güneş tutulması 20 Mayıs 1966 halkalı güneş tutulmasıdır. Tutulma çizgisi yurdumuza Ayvalık' tan girip İzmit' ten çıkıyordu. Meteorolojik şartların daha iyi olacağı düşüncesiyle gözlem yeri olarak Ayvalık seçilmişti. 4.6 saniye sürecek olan bu halkalı tutulma sadece 3.1 km genişliğinde bir hat üzerinde gözlenebilecekti. Böyle dar bir hattın arazide doğru olarak saptanması o günkü teknikle oldukça zahmetliydi. Bu nedenle Milli Savunma Bakanlığına bağlı Harita Genel Müdürlüğü gözlemin yapılacağı Ayvalık' a subay ve erlerden oluşan bir harita takımı göndererek verilen koordinatlara göre bu 3.1 km' lik şeridin yer üstünde işaretlenmesini sağlamıştı. Gözlem yapmaya gelen yerli ve yabancı ekipler işaretlenen bu şerit üzerinde 5-10 metre aralıklarla gözlem araçlarını yerleştirdiler. Hiç kimse bu 4.6 saniyelik tutulma anını kaçırmak istemiyordu. Tutulma öncesi aralıklarla geçen siryüs bulutları da bizleri endişelendirdiyse de halkalı tutulma olayı bulutsuz olarak gerçekleşti ve bizler de rahat bir nefes aldık. Olayın akşamı Prof. Dr. Nüzhet Gökdoğan yerli ve yabancı gözlemcilere

* Emekli, Prof. Dr.; e-posta: ozguc@boun.edu.tr

Ayvalık Berk Otelinde güzel bir akşam yemeği verdi. Bu yemekte herkes görevini başarmanın sevinci ile çok neşeli saatler geçirdi.

Şekil 1. 20 Mayıs 1966 halkalı güneş tutulması, Ayvalık; en solda Prof. Kienle, yanında Prof. Dr. Şükrü Bozkurt.

İkinci güneş tutulması gözlemim birinciden 10 yıl sonraya rast geliyor. 29 Nisan 1976' da gerçekleşen tutulma yine halkalı idi ve tutulma hattı Bodrum civarında yurdumuza girip doğu sınırında İran' a geçerek devam etmekteydi. Tutulmanın hat genişliği 227 km olduğu için çok duyarlı ölçümlere gerek duyulmadı. Geçen on yılda astronomi bilgimiz ve deneyimimiz arttığı için ve de tabii tutulma hattının genişliğinin 227 km olması nedeniyle kimseden yardım görmeden 6 dakika 41 saniye süren bu tutulmanın yer tayinini Kandilli Rasathanesi ekibi olarak kendimiz yaptık. Bu işlemler yaklaşık üç günümüzü aldı. O ölçümlerden sonra bize hiç sıklımadan defalarca hesaplar yaptırıp "Denizde Yer Tayini" dersini veren Prof. Dr. Fatin Gökmen' in kıymetini anladık. Bu ölçümlerde kullandığımız teodolitler bugün Kandilli Rasathanesi müzesinde sergilenmektedir. Bodrum yakınında Ören beldesinde kurduğumuz kampta tutulmayı gözlemleyip fotoğraflarını ve 16 mm filmlerini çekmeyi başarmıştık.

Bundan sonra yurdumuzdan izlenebilen iki tam güneş tutulması daha gerçekleşti. Bunlardan birincisi 11 Ağustos 1999' da gözlemlendi. Bin yılın son tam güneş tutulması olan bu olay haberleşmenin ve teknolojinin gelişmesi nedeni ile bütün dünyanın ilgisini çekmişti. Tutulma hattının Avrupa kıtasını baştan başa geçerek yurdumuza girmesi nedeniyle bu tutulmaya Avrupa tutulması denilmişti. Meteorolojik koşulların çok elverişli olması "Eclipse chaser" denen tutulma kovalayanların çoğunun yurdumuza gelmesine neden olmuştu. Biz de Kandilli ekibi olarak Elazığ ilindeki Harput tepesine bir kamp kurarak 47 saniye süren bu tutulmayı gözlemiş ve çeşitli fotoğraflar ve video kayıtları ile bu

olayı kaydetmiştik. 49 km genişliğindeki tutulma hattının yerini bulmak önceliklere göre çok kolay olmuştu. Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü (Emektar Kandilli Rasathanesi 1982 yılı YÖK yasası ile Boğaziçi Üniversitesine bağlandıktan sonra bu adı almıştır.)

Şekil 2. 20 Mayıs 1966 Ayvalık; Kandilli Rasathanesi ekibi ve gözlem araçları.

Jeodezi Anabilim dalının bize verdiği bir cep telefonu büyüklüğündeki GPS aleti ile artık bulunduğumuz noktanın koordinatlarını saniye mertebesinde ve birkaç metre hata ile saptayabiliyorduk. Hayatımda ilk defa şahit olduğum bu tam güneş tutulmasını hiç bir zaman unutamam. Diğer yabancı profesyonel gözlemcilerle paylaştığımız gözlem parkının bir köşesinde de yukarıda sözünü ettiğim tutulma kovalıycıları da vardı. Havanın kararıp parlak yıldızların ve beyaz saçaklı siyah bir güneşin görünmesi sırasında birbirlerine sarılıp ağlayan bu insanların neden gerçekleşen her tutulmaya gittiklerini ancak o zaman anlayabilmişim. Bu muhteşem olaydan 6 gün sonra yaraları hala sarılamayan Kocaeli depremi meydana geldi ve yurdumuzda tutulmayı izleyen günlerde mutlaka bir deprem olacağı gibi yanlış bir düşünce gelişti. Aynı düşünce ve korku 2006 güneş tutulması günleri civarında hortladı. Halkımız nedense doğada olan yer olaylarını gök olaylarına bağlamak ister. Buna güzel bir örnek verelim. Kocaeli depremi sabaha karşı 4:30 civarında oldu ve İstanbul’da hemen elektrikler kesildi. Halk evlerden dışarıya fırladı ve o zamana kadar görmedikleri bir İstanbul gökyüzü ile karşılaştılar. Yıldızlar pırıl pırıl parlıyordu. Bu görüntü halk arasında depremden sonra yıldızların daha parlak görüldüğü şeklinde yorumlandı. Bu bilgiler her Çarşamba günü rasathaneyi gezmeye gelen ilkökul çocuklarının bize bu yolda sorular yöneltmesi ile gün ışığına çıktı.

Şekil 3. 29 Nisan 1976, Ören, Bodrum; Kandilli Rasathanesi tutulma parkı. Solda ilgi ve merakla kampı izleyen köylüler.

Şekil 4. 29 Nisan 1976 Ören, Bodrum; Kandilli Rasathanesi ekibi ve gözlem araçları.

29 Mart 2006' da gerçekleşen tam güneş tutulması yer tayini de bir önceki tutulmada olduğu gibi kolaylıkla yapıldı ve tutulma ekibimiz tarafından başarı ile gözlemlendi, fotoğraf, video ve CCD kameraları ile bu güzel olay kaydedildi. Bugün dönüp geriye baktığımızda bir şeyler yapabilmek için ne uğraşlar verdiğimizizi, ne zorluklar çektiğimizi düşünüp teknolojinin başdöndürücü hızla gelişmesini büyük bir memnurlukla karşılıyoruz.

Şekil 5. 21 Ağustos 1999 Harput, Elazığ; Kandilli Rasathanesi ekibi.

Şekil 6. 29 Mart 2006 Manavgat, Antalya; Kandilli Rasathanesi ekibi.